

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

БАЧЕРІКОВ Олег Вадимович

УДК 342.925:342.842

**АДМІНІСТРАТИВНЕ СУДОЧИНСТВО У СПРАВАХ,
ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИБОРЧИМ ПРОЦЕСОМ**

Спеціальність 12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Одеса – 2011

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному університеті «Одеська юридична академія» Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор,
академік НАПрН України
КІВАЛОВ Сергій Васильович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
президент

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України
ДОДІН Євген Васильович,
Національний університет
«Одеська юридична академія»,
завідувач кафедри морського та митного права;

кандидат юридичних наук, доцент
РУДОЙ Катерина Миколаївна,
Одеський державний університет
внутрішніх справ,
начальник факультету заочного та дистанційного
навчання працівників ОВС

Захист відбудеться «__» _____ 2011 р. о __ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.01 Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: 65009, м. Одеса, вул. Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Національного університету «Одеська юридична академія» за адресою: м. Одеса, вул. Піонерська, 2.

Автореферат розісланий «__» _____ 2011 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

Л.Р. Біла-Тіунова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Захист виборчих прав, свобод і законних інтересів забезпечується наявністю регламентованої адміністративної та судової процесуальної форми. Судовий порядок вирішення виборчих спорів забезпечує незалежність та неупередженість прийняття рішень, гарантує їх об'єктивність. При цьому зарахування виборчих спорів до компетенції адміністративних судів дозволяє учасникам виборчого процесу користуватися всіма перевагами адміністративної юстиції та створює належні гарантії захисту й поновлення виборчих прав.

Незважаючи на безперечні переваги адміністративного судочинства як механізму захисту виборчих прав, практика вирішення спорів, що виникають у ході виборчого процесу, виявила численні прогалини і колізії у цій сфері. Наслідком цього є неоднакове застосування судами норм права, порушення і неналежний захист прав, свобод та охоронюваних законом інтересів учасників виборчих правовідносин. Недостатня регламентація охоронювальних правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом залишає багато питань, які потребують дискретного тлумачення судами. Крім того, деякі норми, пов'язані з призначенням, підготовкою і проведенням виборів, взагалі не мають охоронювальних юридичних механізмів. Це, у свою чергу, призводить до ситуацій, коли суворе дотримання судами букви закону унеможлиблює захист і відновлення прав і свобод учасників виборчого процесу.

Практика розгляду й вирішення адміністративними судами виборчих спорів свідчить про необхідність удосконалення як окремих елементів процесуального порядку здійснення правосуддя у цій категорії справ, так і цілісного підходу до визначення виборчих спорів як предмета адміністративного судочинства. Таким чином, дослідження теоретичних засад виборчих спорів матиме важливе значення для подальшого розвитку адміністративного судочинства, а оптимізація правового регулювання порядку розгляду й вирішення виборчих спорів сприятиме забезпеченню їх прозорості, демократичності та зростанню довіри до влади в цілому і до судів, зокрема.

Незважаючи на те, що проблема захисту виборчих прав громадян є предметом пильної уваги у правотворчій сфері, майже відсутніми є фундаментальні теоретичні напрацювання її процесуальної складової. Специфіка судового захисту при вирішенні публічно-правових спорів, зокрема виборчих спорів, досліджувалася такими представниками науки цивільного процесу як Г.М. Гук, Г.В. Єрємєнко, М.В. Жушман, П.І. Радченко, В.В. Комаров, Д.М. Чечот, М.Й. Штефан, Б.М. Юрков, Є.Г. Пушкар та ін. Запровадження адміністративної юстиції як спеціалізованої форми судового захисту публічних прав і свобод людини зумовило необхідність вироблення теоретичних засад адміністративного процесу, чому присвячено праці В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Є.В. Додіна, І.П. Голосніченка, В.В. Гордєєва, С.В. Кальченко, І.О. Карпузової, С.В. Ківалова, О.В. Клименко, К.М. Кобилянського, І.Б. Коліушка, Р.О. Куйбіди, А.Ю. Осадчого, О.М. Пасенюка, Ю.С. Педька, В.Г. Перпелюка, А.В. Руденка, К.М. Рудой, І.Л. Самсіна,

А.О. Селіванова, М.І. Смоковича, В.С. Стефанюка, Н.Ю. Хаманєвої, В.І. Шишкіна, М.К. Якимчука та ін.

У той же час, у працях цих учених визначаються загальнотеоретичні основи адміністративного процесу та досліджуються його фундаментальні інститути. Особливості розгляду й вирішення виборчих спорів у порядку адміністративного судочинства залишаються майже не вивченими.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри адміністративного і фінансового права Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретико-правове забезпечення реалізації адміністративної реформи в Україні», що є складовою частиною теми «Традиції і новації у сучасній українській державності та правовому житті» (державний реєстраційний номер 0101U001195), дослідження якої здійснюється в Національному університеті «Одеська юридична академія».

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є встановлення сутності та особливостей адміністративного судочинства у справах щодо призначення, підготовки й проведення виборів усіх рівнів та визначення напрямків його подальшого удосконалення.

Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких завдань:

дослідити публічно-правову природу виборчих спорів та визначити їх місце у системі справ адміністративної юрисдикції;

визначити поняття й охарактеризувати предмет виборчого спору як справи адміністративної юрисдикції;

здійснити класифікацію виборчих спорів, що розглядаються в адміністративних судах;

охарактеризувати учасників адміністративного судочинства у виборчих спорах та дослідити їх процесуальний статус;

визначити права й обов'язки сторін виборчих спорів, що розглядаються в адміністративних судах, як основних учасників адміністративного процесу;

встановити особливості представництва у справах, пов'язаних із виборчим процесом;

охарактеризувати правила визначення підсудності виборчих спорів адміністративним судам;

з'ясувати особливості правового регулювання та обчислення строків звернення до адміністративного суду та процесуальних строків у справах, пов'язаних із виборчим процесом;

дослідити особливості проходження стадій адміністративного судочинства щодо справ, пов'язаних з виборчим процесом;

сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом.

Об'єктом дослідження є адміністративне судочинство як форма судового захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних і юридичних осіб.

Предметом дослідження є теоретичні та правові засади розгляду й вирішення адміністративними судами справ, пов'язаних із виборчим процесом.

Методи дослідження. Методологічна основа дисертації зумовлена визначеною метою і завданнями роботи і становить систему філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових методів. З урахуванням специфіки досліджуваного предмета в дисертації застосовувалися такі методи: історико-правовий метод (забезпечив можливість дослідити становлення та розвиток судового захисту виборчих прав, динаміку змін процесуального законодавства у цій сфері) [п. 1.1]; формально-логічний метод (використовувався для розмежування та формулювання понять та таких визначень як «справа адміністративної юрисдикції», «публічно-правовий спір», «виборчий спір», «предмет виборчого спору», «учасники виборчого спору», «суб'єкти виборчого спору», а також для виокремлення окремих видів виборчих спорів) [п.п. 1.1, 1.2, 1.3., 2.1]; системно-структурний метод (використання цього методу сприяло дослідженню публічно-правової природи виборчих спорів та аналізу їх місця у справах адміністративної юрисдикції, а також визначенню кола учасників виборчих спорів, підсудності виборчих спорів, стадій адміністративного судочинства у справах, пов'язаних із виборчим процесом) [п.п. 1.1, 2.1, 2.2, 3.1, 3.3]; функціональний метод (надав можливість охарактеризувати особливості представництва в адміністративних судах у справах, пов'язаних з виборчим процесом, взаємозв'язок елементів адміністративного судочинства, що спрямовані на досягнення його мети) [п. 2.3, 3.2, 3.3, 3.4]; нормативно-догматичний метод та метод аналізу (використовувалися при аналізі адміністративного процесуального законодавства, яке регулює порядок розгляду й вирішення виборчих спорів в адміністративних судах) [п. 3.1, 3.2, 3.4].

Емпіричною базою дослідження стали матеріали судової практики Одеського окружного адміністративного суду, Окружного адміністративного суду м. Києва, Київського апеляційного адміністративного суду, Вищого адміністративного суду України за результатами розгляду скарг, які надійшли під час проведення виборчих кампаній 2007, 2009, 2010 рр. по виборах Президента України, народних депутатів України та депутатів місцевих рад, сільських, селищних, міських голів.

Наукова новизна одержаних результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що ця робота є першим у теорії адміністративного права комплексним монографічним науковим дослідженням теоретичних і практичних питань розгляду й вирішення виборчих спорів в адміністративному судочинстві.

Результати наукового дослідження знайшли своє втілення у таких висновках та положеннях:

уперше:

запропоновано новий аспект визначення поняття «правовий спір» як вид юридичної справи, в якій задоволення уповноваженим органом вимог однієї сторони виключає задоволення вимог іншої;

здійснено класифікацію виборчих спорів, що є предметом розгляду адміністративних судів, за такими критеріями, як: об'єкт судового захисту (активне і пасивне виборче право); предмет оскарження (уточнення у списках виборців; законність проходження виборчих процедур; оскарження агітаційних дій); суб'єкт виборчого спору (спори за участю суб'єктів, які: а) реалізують

виборче право; б) наділені владними повноваженнями, в) сприяють реалізації виборчих прав);

систематизовано ознаки виборчого спору, до яких віднесено: а) виникає за позовом учасника виборчого процесу, за виключенням справ щодо визнання особи суб'єктом виборчих прав; б) втілюється у протиставленні інтересів учасників виборчого процесу; в) вирішується у встановленому законодавством порядку позовного або заявного провадження; г) результатом вирішення є встановлення, захист чи відновлення прав, свобод та законних інтересів учасників виборчого процесу, територіальної громади або держави;

аргументовано доцільність розгляду й вирішення виборчих спорів виключно в судовому порядку;

удосконалено:

визначення поняття «виборчий спір» як справи адміністративної юрисдикції за позовом суб'єктів виборчого процесу з приводу порушення їхніх прав, свобод та інтересів під час призначення, підготовки й проведення виборів; класифікацію учасників адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

механізм визначення предметної підсудності виборчих спорів, структура якого передбачає визначення предмета та суб'єктного складу виборчого спору;

набули подальшого розвитку:

характеристика підстав представництва в адміністративному суді у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

обчислення строків звернення до адміністративного суду з позовом у виборчих спорах і процесуальних строків провадження у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

сформульовано пропозиції щодо внесення змін та доповнень до Кодексу адміністративного судочинства України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – для подальшого удосконалення теоретичних засад адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

правотворчій діяльності – при внесенні змін та доповнень до норм КАСУ, якими встановлено особливості провадження у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

навчальному процесі – при викладанні курсів “Адміністративне процесуальне право”, “Адміністративне судочинство в окремих категоріях справ”;

правозастосовній діяльності – для удосконалення судової практики у справах, пов'язаних з виборчим процесом;

Апробація результатів дослідження. Положення і висновки дисертаційного дослідження доповідалися й обговорювалися на засіданнях кафедри адміністративного та фінансового права Національного університету “Одеська юридична академія”.

Основні результати дослідження було апробовано на: Міжнародній науково-практичній конференції «Практика виборчого процесу в Україні та проблеми його правового регулювання» (м. Одеса, 2005 р.); Всеукраїнській науковій конференції «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Інформаційне суспільство в Україні: інформаційно-правова культура, освіта, наука» (м. Суми, 2008 р.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дисертаційної роботи містяться у 6 статтях, 4 з яких опубліковані у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено ВАК України.

Структура дисертації побудована відповідно до мети та завдань дослідження і складається із вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків, а також списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 202 сторінки тексту, із них основного тексту 176 сторінок, список використаних джерел містить 262 найменувань і розташований на 26 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовуються актуальність теми дослідження, її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, формулюються мета та завдання дослідження, розкриваються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів, наводяться дані щодо їх апробації.

Розділ 1. «Виборчі спори як предмет розгляду адміністративних судів» складається з трьох підрозділів, в яких визначається місце виборчих спорів у публічно-правових спорах, встановлюються їхні ознаки, особливості, структура та види, досліджуються форми розгляду й вирішення виборчих спорів.

У **підрозділі 1.1. «Виборчий спір як різновид публічно-правового спору»** визначено концептуальні підходи до визначення виборчого спору як різновиду публічно-правового спору з урахуванням позицій як вітчизняних, так і зарубіжних учених – представників теорії права та галузевих наук.

Акцентовано увагу на тому, що розмежування публічно-правових та приватноправових спорів здійснюється з урахуванням таких критеріїв, як:

а) наявність суб'єкта владних повноважень як сторони правовідносин, з яких виникає спір; б) публічно-управлінська діяльність суб'єкта владних повноважень в наведених відносинах, яка є предметом спору; в) наявність «публічного інтересу» держави або територіальної громади у вирішенні спору. Визначено, що виборчий спір належить до групи публічно-правових спорів і характеризується такими спеціальними ознаками:

а) виникає за ініціативи учасника виборчого процесу, яких наділено законом певною правоздатністю та дієздатністю; б) кожен з учасників виборчого спору по різному усвідомлює об'єм виборчих прав та обов'язків одного з них; в) законодавство передбачає певний порядок вирішення спору у формі позовного провадження в адміністративному суді або заявної процедури в уповноваженій виборчій комісії; основним завданням вирішення виборчого

спору про право є дотримання, захист чи відновлення прав, свобод і законних інтересів учасників виборчого процесу, інтересів держави чи територіальної громади.

Звернено увагу на те, що діюче законодавство передбачає судовий і позасудовий (адміністративний) порядок розгляду й вирішення виборчих спорів. Виокремлено такі суттєві відмінності в механізмах судового й позасудового розгляду виборчих спорів: а) рішення адміністративного суду, що набуло чинності у встановленому законом порядку, є обов'язковим для виконання на всій території України, тоді як рішення виборчої комісії, що набуло чинності, гарантовано виконується лише в тому разі, якщо виконання рішення здійснюється автоматично під час його проголошення; б) під час судового розгляду справи щодо виборчих спорів може бути застосовано засоби процесуального примусу, а в разі перешкоджання розгляду справи у виборчій комісії, до особи може бути застосовано засоби примусу в загальному порядку правоохоронними органами; в) судовий розгляд справи здійснюється фаховими юристами на професійній основі, на відміну від виборчих комісій, членами яких можуть бути особи будь-яких професій; г) судові органи наділені більшим обсягом повноважень, які пов'язані з дослідженням доказів: під час розгляду виборчих спорів виключно адміністративні суди можуть належним чином досліджувати всі існуючі види доказів. Аналіз виявлених особливостей дозволив визначити, що судовий розгляд справи краще дозволяє встановити фактичні обставини по справі, внаслідок чого становить оптимальний механізм всебічного та об'єктивного вирішення виборчого спору.

У підрозділі 1.2. «Визначення й особливості предмета виборчого спору» здійснюється аналіз характерних ознак предмета виборчих спорів як основного критерію віднесення їх до справ адміністративної юрисдикції.

Встановлено, що структуру виборчого спору становлять його предмет, сторони та зміст. При цьому, значення предмета виборчого спору виявляється у його впливові на визначення адміністративного суду, до компетенції якого належить його вирішення, комплексу процесуальних дій, що мають бути вчинені для вирішення спору. Визначено, що предмет виборчого спору розглядається у широкому і вузькому розумінні. Предмет виборчих спорів у вузькому розумінні становлять суб'єктивні права й обов'язки учасників виборчого процесу. У широкому розумінні до предмета виборчих спорів можна зарахувати неперсоніфіковані права у сфері виборчого процесу – це права і свободи учасників виборчого процесу, а також неперсоніфіковані публічні інтереси, що підлягають захисту.

Звернено увагу на те, що терміни «предмет виборчого спору» і «предмет позову» не є тотожними, оскільки предметом виборчого спору є відповідні виборчі права, свободи та інтереси, тоді як предметом позову у справах, пов'язаних із виборчим процесом, є спосіб захисту порушеного виборчого права.

У підрозділі 1.3. «Класифікація виборчих спорів, що розглядаються адміністративними судами» охарактеризовано систему виборчих спорів, що є предметом адміністративного судочинства, визначено критерії класифікації

виборчих спорів та види виборчих спорів, що розглядаються в адміністративних судах.

Встановлено, що класифікація виборчих спорів має суттєве значення для правозастосовної діяльності адміністративних судів, оскільки від правильного зарахування виборчого спору до певного виду залежать визначення їхньої юрисдикції і підсудності, застосування правил обчислення процесуальних строків. Визначення виду виборчого спору впливає на формування єдиної практики розгляду й вирішення адміністративними судами досліджуваної категорії справ.

Обґрунтовано доцільність виокремлення таких критеріїв класифікації виборчих спорів, що розглядаються адміністративними судами: 1) предмет виборчого спору: а) активного виборчого права; б) пасивного виборчого права; 2) сторони виборчого спору: а) за участю виборців; б) між кандидатами на виборні посади і територіальними виборчими комісіями; в) між кандидатами на виборні посади та органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, у тому числі ЗМІ, їх власників, посадових і службових осіб, творчих працівників; г) між територіальними виборчими комісіями та органами виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємствами, установами, організаціями, у тому числі ЗМІ; д) за участю Центральної виборчої комісії; 3) стадія виборчого процесу:

а) призначення виборів; б) формування виборчих округів, виборчих дільниць; в) формування виборчих комісій; г) формування списків виборців; д) реєстрації кандидатів; е) передвиборчої агітації; ж) голосування; з) підрахунку голосів і встановлення результатів виборів; і) встановлення остаточних результатів виборів та їх оголошення. Ця класифікація може використовуватися при визначенні порядку обчислення строку звернення до адміністративного суду та процесуальних строків розгляду, вирішення й виконання судових рішень у справах, пов'язаних з виборчим процесом; 4) зміст спірних відносин: а) народних депутатів України; б) Президента України; в) Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад, сільських, селищних, міських голів.

Розділ 2. «Учасники адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом» складається із трьох підрозділів, в яких здійснено загальний аналіз суб'єктного складу виборчих спорів, що розглядаються в адміністративних судах, визначено особливості їх процесуального статусу та охарактеризовано права й обов'язки окремих груп учасників справ, пов'язаних з виборчим процесом.

У підрозділі 2.1. «Загальна характеристика суб'єктів виборчого спору» аналізується суб'єктний склад виборчого спору, досліджується правовий статус суб'єктів виборчого спору в залежності від їх ролі у виборчому процесі.

Обов'язковим елементом конструкції виборчого спору є його сторони. Зазначено, що визначення осіб, які можуть бути сторонами виборчого спору, є можливим за умови їх належності до кола суб'єктів виборчого процесу. Відповідно суб'єктами виборчого спору є суб'єкти виборчого процесу та інші особи, на яких законодавством покладено обов'язки щодо сприяння виборчому процесу.

Запропоновано класифікацію суб'єктів виборчого спору за їх функціями у виборчому процесі: а) суб'єктів владних повноважень, на яких покладено функції безпосередньої організації підготовки й проведення виборів (виборчі комісії, голови, заступники голів та члени цих комісій); б) особи, які реалізують пасивне виборче право, їх об'єднання та представники зазначених осіб та об'єднань (кандидати на посаду Президента України, кандидати в народні депутати, кандидати на посаду депутата місцевої ради чи місцевого голови; партії, що висувають таких кандидатів, їх місцеві організації, блоки таких партій або блоки місцевих організацій таких партій, а також представники всіх вищенаведених суб'єктів, та довірені особи від кандидатів на посаду Президента України); в) суб'єкти, що не є учасниками виборчого процесу, але на яких законодавець покладає обов'язок дотримуватися правил, установлених діючим законодавством із виборчого процесу (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, їхні посадові чи службові особи, творчі представники засобів масової інформації); г) особи, які здійснюють безпосереднє волевиявлення народу України чи територіальної громади – виборці; д) особи, які здійснюють суспільний нагляд за дотриманням законодавства під час виборів (спостерігачі від учасників виборчого процесу, міжнародні спостерігачі).

Конкретизовано суб'єктний склад виборчого спору в адміністративному судочинстві, виходячи з обов'язкової участі у ньому суб'єкта виборчого процесу, при цьому, участь у виборчому спорі суб'єкта владних повноважень набуває факультативного, необов'язкового характеру.

У *підрозділі 2.2. «Процесуальний статус сторін адміністративного процесу щодо розгляду й вирішення виборчих спорів»* аналізуються особливості участі суб'єктів виборчих спорів в адміністративному судочинстві, досліджуються їхні права й обов'язки у процесі розгляду й вирішення виборчого спору.

Визначено, що суб'єктами адміністративного процесу щодо розгляду й вирішення виборчих спорів є відповідний адміністративний суд, особи, що беруть участь в адміністративному судочинстві із розгляду та вирішення виборчого спору, та інші особи, які своїми діями можуть сприяти розгляду й вирішенню виборчого спору. Особи, що беруть участь в адміністративному судочинстві із розгляду та вирішення виборчих спорів мають безпосередній зв'язок з предметом виборчого спору, при цьому сторони – позивач і відповідач – є обов'язковими учасниками адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом.

Встановлено, що сторонами адміністративного процесу у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є учасники адміністративного процесу, чия суперечка щодо виборчих прав та обов'язків розглядається й вирішується у формі адміністративного судочинства. Ознаками сторін виборчих спорів, що розглядаються в адміністративному судочинстві, є наявність: а) матеріально-правової та процесуально-правової зацікавленості; б) суб'єктивних прав та обов'язків, які дають змогу впливати на розвиток адміністративного процесу; в) належності (дійсної або передбачуваної) до суб'єктів відповідного виборчого

спору.

Акцентовано увагу на тому, що процесуальне становище позивача у виборчому спорі визначається його первинним правом на адміністративний позов. Звернено увагу на те, що право на адміністративний позов у виборчих спорах має обмежене коло осіб – лише суб'єкти виборчого процесу, які визначаються з урахуванням предмета виборчого спору. Позивач у виборчому спорі не зобов'язаний доводити, що відповідач своїми рішеннями, діями чи бездіяльністю порушив його права, свободи чи інтереси.

Зазначено, що відповідачем у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є особа, до якої звернено позовні вимоги. Водночас акцентовано увагу на тому, що виборець не може бути відповідачем у справах, пов'язаних з виборчим процесом, оскільки звернена до нього вимога має характер владного припису й реалізується у деліктних правовідносинах.

Процесуальне становище сторін адміністративного процесу щодо виборчих спорів розглянуто через комплекс змагальних і диспозитивних прав і обов'язків позивача й відповідача. Звернено увагу на те, що право на оскарження судового рішення у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є звуженим, оскільки щодо більшості виборчих спорів не передбачено касаційного перегляду рішень, а у справах щодо оскарження результатів виборів Центральною виборчою комісією рішення суду першої інстанції є остаточним.

У *підрозділі 2.3. «Особливості представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом»* визначено та проаналізовано процесуальне становище представників у справах, пов'язаних з виборчим процесом, підстави залучення представників у цій категорії справ.

Зазначено, що представництво в адміністративному процесі щодо виборчих спорів – це процесуальна діяльність представника у межах наданих йому повноважень від імені та в інтересах учасників виборчого процесу та інших осіб. Звернено увагу на те, що представництво за договором є основною формою участі представників у розгляді й вирішенні виборчого спору в адміністративному судочинстві. Участь представників фізичних осіб за законом унеможливується у зв'язку з тим, що недієздатні особи не належать до кола суб'єктів виборчого процесу.

Різновидом договірної представництва у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є діяльність уповноважених представників кандидатів на пост президента, довірених осіб кандидатів на пост президента, офіційних представників партій (блоків), представників кандидатів у народні депутати, депутати місцевих рад, голів місцевих рад. При цьому, зазначені особи діють в адміністративному процесі без додаткового уповноваження.

Встановлено, що особливістю участі в адміністративному судочинстві щодо виборчих спорів є право довіреної особи бути самостійним суб'єктом звернення із скаргою від імені кандидата на пост президента.

Розділ 3. «Порядок розгляду і вирішення виборчих спорів в адміністративному судочинстві» складається з чотирьох підрозділів, в яких розглядаються окремі процесуальні інститути щодо розгляду й вирішення виборчих спорів.

У підрозділі 3.1. «Особливості визначення підсудності виборчих спорів» аналізуються правила визначення предметної, територіальної та інстанційної підсудності справ, пов'язаних з виборчим процесом.

Аналіз закріплених в КАСУ правил підсудності, дозволив визначити такі особливості: а) правила альтернативної предметної підсудності у виборчих спорах не застосовуються, тоді як виборчі спори становлять більшість категорій справ, в яких передбачена виключна підсудність; б) норми ст. 175 КАСУ передбачають особливий вид територіальної підсудності – підсудність за місцем вчинення дії чи бездіяльності; в) правила інстанційної підсудності щодо розгляду справ, пов'язаних з виборчим процесом, характеризуються відсутністю касаційної інстанції, а у визначених законом випадках – апеляційної інстанції.

Звернено увагу на наявність істотних недоліків законотворчої техніки з питань встановлення правил підсудності у виборчих спорах. Встановлено, що місцеві районні суди як адміністративні суди не розглядають адміністративні позови до виборчих комісій про оскарження їх рішень, дій чи бездіяльності, а лише позови до виборчих комісій про уточнення списків виборців. Таким чином, посилання ч. 5 ст. 172 КАСУ на позови до виборчих комісій, що можуть розглядатися місцевими районними судами, має бути виключене. Наводиться думка про те, що ч. 2 ст. 173 КАСУ повинна містити уточнення щодо того, що адміністративний позов подається до місцевого районного суду за місцезнаходженням територіальної (окружної) комісії, оскільки їх, на відміну від дільничних виборчих комісій, наділено адміністративно-процесуальною правосуб'єктністю.

Обґрунтовано висновок, що адміністративні позови до засобів масової інформації та їх творчих працівників повинні розглядатись окружними адміністративними судами, враховуючи суспільну значущість таких справ.

Визначено, що норма ч. 9 ст. 176 КАСУ про те, що рішення, дії чи бездіяльність окружної виборчої комісії під час виборів Президента України оскаржуються до окружного адміністративного суду за місцезнаходженням відповідача, має бути виключеною, оскільки повністю дублює зміст ч. 4 ст. 172 КАСУ.

Звернено увагу на колізію, яку містять норми ч. 3 ст. 175 і ч. 7 ст. 176 КАСУ. Відповідно до першої норми дії чи бездіяльність кандидата на пост Президента України оскаржуються до Київського окружного адміністративного суду. Згідно з іншою нормою такі ж самі дії повинні розглядатися Київським апеляційним адміністративним судом як судом першої інстанції.

У підрозділі 3.2. «Строки у справах щодо виборчих спорів» досліджуються строки, пов'язані зі зверненням до адміністративного суду, і процесуальні строки у справах, пов'язаних з виборчим процесом, а також здійснюється аналіз механізму обчислення процесуальних строків.

Згідно з ч. 7 ст. 172 КАСУ діяння, що мали місце до дня голосування, можуть бути оскаржені у п'ятиденний строк, але не пізніше двадцять четвертої години дня, який передує дню голосування, що не дає можливості реалізувати своє право на судовий захист особам: а) якщо їх право порушено за кілька хвилин до двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування; б) якщо

їх право порушено в день голосування, під час підрахунку голосів та встановлення результатів голосування будь-якими суб'єктами виборчого процесу, окрім виборчих комісій, а також іншими публічними органами або юридичними особами.

Правила ч. 11 ст. 172 КАСУ передбачають, що в деяких випадках виборчий спір має бути розглянутий із дотриманням всіх вимог кодексу протягом шістьох годин у нічний час, а в день голосування взагалі не встановлюється мінімальний строк розгляду справи. Очевидно, що всебічне дослідження обставин справи з дотриманням процесуальних прав учасників і вимог кодексу потребує більше часу.

Звернено увагу на наявність колізій окремих норм кодексу, зокрема, ч. 11 ст. 172 КАСУ, що встановлює строк розгляду адміністративними судами виборчих спорів у порядку першої інстанції, та ч. 5 ст. 177 КАСУ, що закріплює строк апеляційного оскарження рішень адміністративного суду, які не становлять єдиного механізму. Адміністративний суд, отримавши позовну заяву за два дні до голосування, може розглядати її до шостої ранку неділі (тобто за дві години до початку голосування згідно з нормами діючого законодавства). При цьому, строк апеляційного оскарження закінчується о четвертій ранку (за чотири години до початку голосування).

Строки вчинення процесуальних дій у справах, пов'язаних з виборчим процесом, не можуть бути поновленими, що суттєво обмежує можливість реалізації виборчих прав громадян. У зв'язку із цим пропонується встановити єдину підставу для поновлення строків – якщо особа не знала і не могла знати про порушення своїх прав, але не більше ніж на два дні, за умови дотримання строків проходження виборчого процесу.

Встановлено, що за загальним правилом, моментом закінчення строку, пов'язаного з настанням певної події, у справах щодо виборчого процесу останнім днем строку, який має закінчитися з настанням певної події, є день, що передує дню вказаної події (ч. 3 ст. 179 КАСУ). Єдиною подією, з якою законодавець пов'яже закінчення строків, є початок голосування. При цьому, кодекс чітко встановлює момент закінчення таких строків – двадцять четверта година дня, що передує дню голосування (ст.ст. 172, 174, 175 КАСУ), чотири години до початку голосування (ч. 5 ст. 177 КАСУ), дві години до початку голосування (ч. 11 ст. 172 КАСУ). Таким чином, ч. 3 ст. 179 КАСУ не може бути застосовано до жодної категорії виборчих спорів і її має бути виключено.

У *підрозділі 3.3. «Стадії розгляду й вирішення справ, пов'язаних з виборчим процесом»* здійснюється аналіз особливостей порядку здійснення адміністративного судочинства з розгляду виборчих спорів на окремих стадіях.

Встановлено, що особливостями структурної будови адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є: а) відсутність касаційного провадження; б) відмінності процесуальних дій на окремих стадіях адміністративного судочинства.

Звернено увагу на те, що норми КАСУ не встановлюють ефективного механізму оперативного здійснення викликів і повідомлень осіб, які не є суб'єктами владних повноважень, якщо такі особи навмисно ухиляються від

офіційного отримання такої інформації. Отже, єдиний спосіб офіційно повідомити про час та місце розгляду справи, наприклад, кандидата на представницьку посаду, партію (блок), що висунула такого кандидата, є рекомендована кореспонденція в загальному порядку. Враховуючи той факт, що в деяких випадках строк судового розгляду справи може обчислюватися годинами, виникає проблема, що за будь-яких умов суд не може розглянути виборчий спір без порушень процесуального права, які у подальшому зможуть стати підставами для скасування рішення. У зв'язку із цим, доцільним вбачається доповнити КАСУ нормою, аналогічною за змістом п. 7.6 Порядку розгляду скарг виборчими комісіями з виборів Президента України, затвердженого Постановою Центральної виборчої комісії № 642 від 22.09.2004 р.

Аргументовано необхідність забезпечення апеляційного провадження у всіх категоріях виборчих спорів, окрім справ, пов'язаних із встановленням Центральною виборчою комісією результатів виборів.

Підрозділ 3.4. «Доказування у справах, пов'язаних із виборчим процесом» присвячено визначенню особливостей доказування в адміністративному судочинстві у справах, пов'язаних з виборчим процесом.

Встановлено, що КАСУ не містить окремих норм, які регулюють механізм доказування у виборчих спорах. У той же час, значний вплив на процес доказування справляють стислі строки, які встановлює законодавець для розгляду цієї категорії адміністративних справ. Виборчі спори характеризуються обмеженим переліком засобів доказування, оскільки під час розгляду виборчого спору недоцільним є застосування адміністративним судом ст. 78 КАСУ (допит свідка за місцем його перебування), 81-85 КАСУ (призначення судової експертизи), 115-115/5 КАСУ (судові доручення).

У законах, які регламентують порядок проведення виборів Президента України і народних депутатів, наводиться вичерпний перелік фактів, встановлення яких може бути здійснено виключно адміністративним судом у межах своїх повноважень. Встановлення таких фактів має преюдиційне значення для відповідної виборчої комісії при здійсненні своїх функцій, зокрема, про скасування реєстрації кандидата на представницьку посаду.

Звернено увагу на визначення обов'язку доказування у справах, пов'язаних з виборчим процесом, який залежить від відповідача: у справах, в яких відповідачем є виборча комісія, член виборчої комісії, а також орган державної влади, місцевого самоврядування, їх посадова чи службова особа, що порушують законодавство про вибори – відповідач має довести обставини, на які він посилається, якщо він заперечує проти позову; у справах за адміністративним позовом до кандидатів, їхніх довірених осіб, партії (блоку), місцевої організації партії, їхніх посадових та уповноважених осіб, офіційних спостерігачів від суб'єктів виборчого процесу, а також до засобів масової інформації, підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, творчих представників засобів масової інформації – правила, встановлені ч. 2 ст. 2 і ч. 2 ст. 71 КАСУ не застосовуються.

Особливістю доказування у виборчих спорах за позовом до суб'єкта

владних повноважень є ініціативне встановлення адміністративним судом фактичних обставин по справі в порядку, встановленому ч. 2 ст. 2 КАСУ. Встановленню підлягають легітимність та офіційність діяльності суб'єктів владних повноважень, до яких, зокрема, можна зарахувати протоколи виборчих комісій. У таких справах позивач зобов'язаний довести лише факт порушення його прав у публічних відносинах, відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 3 КАСУ, а відповідачем має бути обґрунтовано та доведено правомірність вчинених дій.

ВИСНОВКИ

У **Висновках** сформульовано найбільш суттєві результати й положення дослідження, наведено теоретичні узагальнення та визначено шляхи удосконалення правового регулювання адміністративного судочинства щодо розгляду й вирішення справ, пов'язаних із виборчим процесом.

1. Правовий спір розглядається як різновид юридичного конфлікту, який об'єктивно існує лише за умови офіційного звернення зацікавлених осіб до уповноваженого органу. Отже, з моменту виникнення правового спору єдиною формою його існування є передбачений законодавством порядок (адміністративний або судовий) його розгляду й вирішення. Такий висновок дозволяє сформулювати визначення терміна «правовий спір» – це вид юридичної справи, в якій задоволення уповноваженим органом вимог однієї сторони виключає задоволення вимог іншої. Це визначення спрямовано, насамперед, на відокремлення правового спору від інших правових категорій і найбільш точно відтворює зміст ст. 17 КАС України.

2. Визначено, що виборчий спір – це справа адміністративної юрисдикції за позовом суб'єкта виборчого процесу з приводу порушення його прав, свобод та інтересів під час призначення, підготовки і проведення виборів. Ознаками виборчого спору є: а) виникає за позовом учасника виборчого процесу, за виключенням справ щодо визнання суб'єктом виборчих прав; б) втілюється у протиставленні інтересів учасників виборчого процесу; в) вирішується у встановленому законодавством порядку позовного або заявного провадження; г) результатом вирішення є встановлення, захист чи відновлення прав, свобод та законних інтересів виборчого процесу, держави або територіальної громади.

3. Чинне законодавство передбачає можливість судового й позасудового (адміністративного) розгляду й вирішення виборчих спорів. Судовий розгляд справи становить оптимальний механізм всебічного та об'єктивного вирішення правового спору, оскільки більшою мірою дозволяє встановити фактичні обставини справи. Це зумовлено такими характерними особливостями судової процесуальної форми: а) рішення адміністративного суду, що набуло чинності у встановленому законом порядку, є обов'язковим для виконання на всій території України і гарантується відповідними статтями Кримінального кодексу України, які передбачають відповідальність посадових осіб за невиконання або неналежне виконання рішення суду; б) під час судового розгляду справи, пов'язаної з виборчим процесом, можуть бути застосовані засоби процесуального примусу (зокрема, застосування приводу свідка, експерта,

перекладача); в) судовий розгляд справи здійснюється фаховими юристами на професійній основі; г) суди наділено більшим обсягом повноважень, пов'язаних з дослідженням доказів (призначення судової експертизи і стягнення її вартості зі сторони, яка програла справу, допит свідків, витребування оригіналів письмових документів, дослідження речових доказів тощо).

4. У ході призначення, підготовки і проведення виборів різного рівня виникає велика кількість виборчих спорів, вирішення яких належить до компетенції адміністративних судів. Класифікація виборчих спорів, що розглядаються і вирішуються в порядку адміністративного судочинства, є можливою за такими критеріями: 1) об'єкт судового захисту: а) активне виборче право; б) пасивне виборче право; 2) предмет оскарження: а) уточнення у списках виборців; б) законність проходження виборчих процедур; в) оскарження агітаційних дій; 3) суб'єкти виборчого спору – за участю суб'єктів, які: а) реалізують виборче право, б) які наділені владними повноваженнями, в) які сприяють реалізації виборчих прав.

5. Суб'єктів виборчих спорів класифіковано на п'ять груп: а) суб'єкти владних повноважень, на яких покладено функції безпосередньої організації підготовки й проведення виборів (виборчі комісії, голови, заступники голів та члени цих комісій); б) особи, які реалізують пасивне виборче право, їх об'єднання та представники зазначених осіб та об'єднань (кандидати на посаду Президента України, кандидатів у народні депутати, кандидатів на посаду депутата місцевої ради або місцевого голови; партій, що висувають таких кандидатів, їх місцевих організацій, блоків таких партій або блоків місцевих організацій таких партій; а також представників всіх вищенаведених суб'єктів та довірених осіб від кандидатів на посаду Президента України); в) суб'єкти, які не є учасниками виборчого процесу, але на яких законодавець покладає обов'язок дотримуватися правил щодо виборчого процесу (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, засоби масової інформації, їхні посадові або службові особи, творчі представники засобів масової інформації); г) особи, які здійснюють безпосереднє волевиявлення народу України чи територіальної громади (виборці); д) особи, які здійснюють суспільний нагляд за дотриманням законодавства під час виборів (спостерігачі від учасників виборчого процесу, міжнародні спостерігачі).

6. Учасники адміністративного процесу щодо виборчих спорів класифіковано на дві групи: а) зацікавлені особи – учасники адміністративного процесу, чиї права, свободи, інтереси та обов'язки у сфері призначення, підготовки та проведення виборів є предметом розгляду й вирішення; б) інші учасники – особи, що своїми діями сприяють здійсненню адміністративного судочинства у виборчих спорах.

7. Особливе місце серед зацікавлених осіб посідають сторони: позивач і відповідач. При цьому визначено, що позивачем у справах, пов'язаних з виборчим процесом, може бути лише суб'єкт відповідного виборчого процесу. Підставами для його звернення до адміністративного суду у виборчих спорах є: а) захист особистих виборчих прав (всі справи за зверненням виборців, справи за зверненням учасників виборчого процесу щодо оскарження рішень, дій чи

бездіяльності виборчих комісій тощо); б) захист неперсоніфікованих виборчих прав (справи за зверненням виборчих комісій, офіційних спостерігачів тощо)

Визначено, що виборець у справах, пов'язаних з виборчим процесом, не може брати участь в адміністративному судочинстві як відповідач, оскільки єдиною вимогою до нього є припинення протиправної поведінки. Питання встановлення складу правопорушення у діях виборців не є предметом адміністративного судочинства і розглядаються за правилами КпАП України або КПК України.

8. Представництво в адміністративному процесі щодо виборчих спорів здійснюється у договірній формі. Його особливістю є участь широкого кола осіб, які здійснюють представництво кандидатів як суб'єктів виборчого процесу (уповноважені представники кандидатів на пост президента, довірені особи кандидатів на пост президента, офіційні представники партій (блоків), представники кандидатів у народні депутати, депутати місцевих рад, голови місцевих рад) і одночасно є самостійними учасниками виборчого процесу та діють в адміністративному процесі без додаткового уповноваження.

9. Строки у справах, пов'язаних з виборчим процесом, слід зарахувати до спеціальних строків, оскільки порядок їх встановлення й обчислення становить самостійну систему правил. Строк звернення до адміністративного суду у справах, пов'язаних з виборчим процесом, не належить до процесуальних строків, оскільки є передумовою права на захист виборчих прав у порядку адміністративного судочинства і має значні відмінності від процесуальних строків. Строк звернення до суду і процесуальні строки у справах, пов'язаних з виборчим процесом, характеризуються вираженою залежністю від стадій виборчого процесу, й передусім, від стадії голосування. Процесуальні строки у справах, пов'язаних з виборчим процесом, регламентують лише загальний строк розгляду справи в суді та строк звернення з апеляційною скаргою, окремі процесуальні дії не регламентуються і вчиняються у межах загального строку.

10. Стадії адміністративного процесу у справах, пов'язаних з виборчим процесом, утворюють структурно обумовлену послідовність дій адміністративного суду, учасників виборчих спорів та інших осіб. Особливістю структурної будови адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом, є усічена стадія оскарження рішення у справі, в якій не передбачено касаційного провадження. Зважаючи на високу суспільну важливість справ, пов'язаних з виборчим процесом та принцип забезпечення апеляційного та касаційного оскарження рішень адміністративного суду, апеляційне оскарження має бути передбачене в усіх категоріях справ, пов'язаних з виборчим процесом, за виключенням справ щодо встановлення результатів виборів Центральною виборчою комісією.

11. Запропоновано зміни та доповнення до нормативних актів України викласти у такій редакції:

стаття 172 ч. 7:

Позовні заяви щодо рішень, дій чи бездіяльності виборчої комісії, комісії з референдуму, членів цих комісій, які подаються після двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування, може бути подано до адміністративного суду

у дводенний строк із дня прийняття рішення, вчинення дії або допущення бездіяльності;

стаття 172 ч. 11:

Суд вирішує адміністративні справи, визначені цією статтею, у дводенний строк після надходження позовної заяви. Адміністративні справи за позовними заявами, що надійшли після двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування, вирішуються судом протягом доби;

стаття 174 ч. 3:

Позовна заява щодо оскарження рішень, дій або бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових та службових осіб, засобів масової інформації, творчих працівників засобів масової інформації подається до окружного адміністративного суду за їх місцезнаходженням. Позовна заява щодо дій чи бездіяльності підприємств, установ, організацій, їхніх посадових та службових осіб, що порушують законодавство про вибори та референдум, подається до місцевого загального суду як адміністративного суду за їхнім місцезнаходженням;

стаття 177 ч. 5:

Судові рішення за наслідками розгляду справ, визначених статтями 172–175 цього Кодексу, можуть бути оскаржені в апеляційному порядку у дводенний строк з дня їх проголошення, а судові рішення, ухвалені після двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування, – протягом однієї доби;

стаття 177 ч. 7:

Суд апеляційної інстанції розглядає справу у дводенний строк після закінчення строку апеляційного оскарження з повідомленням осіб, які беруть участь у справі. Апеляційна скарга стосовно судового рішення, що було ухвалене після двадцять четвертої години дня, що передує дню голосування, розглядається протягом однієї доби;

Доповнити КАСУ статтею 176¹ у такій редакції:

Стаття 176 Особливості здійснення викликів і повідомлень у справах, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

Під час розгляду справ, що виникають із правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму, адміністративний суд може здійснити судові виклики і повідомлення у такий спосіб: рекомендованими телеграмами; факсимільними повідомленнями; електронною поштою; по телефону.

Виклики й повідомлення, що здійснюються в порядку даної статті, фіксуються секретарем судового засідання окремою письмовою довідкою, яка долучається до матеріалів справи.

Виключити:

ч. 5, 8 ст. 172; ст. 176; ч. 3 ст. 179.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Бачеріков О.В. Виборчі спори як адміністративно правова категорія /

О.В. Бачеріков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 35. – С. 316–321.

2. Бачеріков О.В. Доказування в адміністративних справах, пов'язаних з виборчим процесом / О.В. Бачеріков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2007. – Вип. 38. – С. 258–262.

3. Бачеріков О.В. Особливості визначення підсудності виборчих спорів / О.В. Бачеріков // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – О. : Юрид. л-ра, 2010. – Вип. 55. – С. 647–653.

4. Бачеріков О.В. Класифікація виборчих спорів, що підлягають розгляду і вирішенню в адміністративних судах / О.В. Бачеріков // Європейські перспективи. – 2011. – № 2. – Ч. 1. – С. 89–92.

5. Бачеріков О.В. Засоби масової інформації як відповідачі в адміністративному процесі / О.В. Бачеріков // Інформаційне суспільство в Україні: інформаційно-правова культура, освіта, наука : матеріали міжнар. наук.-практ. конференції. – Суми : Довкілля, 2008. – С. 125–128.

6. Бачеріков О.В. Строки оскарження рішень виборчих комісій / О.В. Бачеріков // Практика виборчого процесу України та проблеми його правового регулювання : матеріали Всеукр. наук.-практ. конференції. – О. : Юрид. л-ра, 2005. – С. 315–318.

АНОТАЦІЯ

Бачеріков О.В. Адміністративне судочинство у справах, пов'язаних із виборчим процесом. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. – Національний університет «Одеська юридична академія», Одеса, 2011.

У дисертації досліджуються науково-теоретичні та практичні питання адміністративно-правового регулювання розгляду й вирішення виборчих спорів в адміністративних судах.

Розглянуто теоретичні положення, пов'язані з визначенням виборчих спорів як предмета адміністративного судочинства, здійснено аналіз судового та адміністративного порядку розгляду й вирішення виборчих спорів, визначено предмет виборчих спорів, які розглядаються в адміністративному судочинстві.

Здійснено науково-теоретичний аналіз особливостей адміністративного судочинства у справах, пов'язаних з виборчим процесом, який має прояв у таких процесуальних інститутах, як правила підсудності; коло осіб, що згідно з законом можуть набути статусу учасників адміністративного процесу; представництво; процесуальні строки та порядок їх обчислення; судові витрати; здійснення викликів і повідомлень; оскарження; виконання рішень адміністративного суду.

На підставі зазначеного аналізу розроблено пропозиції, спрямовані на підвищення ефективності розгляду й вирішення виборчих спорів в адміністративних судах.

Ключові слова: виборчий спір, предмет виборчого спору, що підлягає розгляду й вирішенню в адміністративному судочинстві, учасники адміністративного процесу у справах, пов'язаних з виборчим процесом, підсудність справ, пов'язаних з виборчим процесом, строки у справах, пов'язаних з виборчим процесом.

АННОТАЦІЯ

Бачериков О.В. Административное судопроизводство по делам, связанным с избирательным процессом. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 – административное право и процесс; финансовое право; информационное право. – Национальный университет «Одесская юридическая академия», Одесса, 2011.

В диссертации исследуются научно-теоретический и практический вопросы административно-правового регулирования порядка рассмотрения и разрешения избирательных споров в административном судопроизводстве.

Рассмотрены теоретические положения, связанные с определением правовой природы избирательного спора, проанализированы особенности процессуальной формы рассмотрения и разрешения избирательных споров в административном и судебном порядке, определен предмет избирательных споров, подлежащих рассмотрению и разрешению в административных судах.

Сделан вывод о том, что избирательные споры представляют собой дело административной юрисдикции по иску субъектов избирательного процесса о нарушении их прав, свобод и интересов в ходе назначения, подготовки и проведения выборов.

Осуществлен научно-теоретический анализ особенностей административного судопроизводства по делам, связанным с избирательным процессом, которые проявляются в таких процессуальных институтах, как правила подсудности; круг лиц, которые в соответствии с законом могут приобрести статус участников административного процесса; представительство; процессуальные сроки и порядок их исчисления; судебные расходы; осуществление вызовов и сообщений; обжалование; исполнение решений административного суда.

Определено, что субъектный состав заинтересованных лиц – участников административного судопроизводства по делам об избирательном процессе не предусматривает обязательного участия субъекта властных полномочий, которые в избирательных спорах представлены избирательными комиссиями и их должностными лицами. По субъектному критерию данная категория дел ограничивается участием субъекта избирательного процесса.

Осуществлен анализ подсудности, сроков и стадий административного судопроизводства по делам, связанным с избирательным процессом. На основании указанного анализа разработаны предложения, направленные на повышение эффективности порядка рассмотрения и разрешения избирательных споров в административных судах.

Ключевые слова: избирательный спор, предмет избирательного спора, который рассматривается в административном судопроизводстве, участники административного процесса по делам, связанным с избирательным процессом, подсудность дел, связанных с избирательным процессом, сроки по делам, связанным с избирательным процессом.

SUMMARY

Bacherikov O.V. Administrative legal proceeding in cases connected with election process. – Manuscript.

Thesis gaining a scientific degree of a candidate of jurisprudence in special 12.00.07 – administrative law and process; financial law; informational law. – National University “Odessa Academy of Law”, Odessa, 2011.

Scientific-theoretical and practical questions of administrative-legal regulation of election disputes consideration and decision in administrative courts are researched in the dissertation.

Theoretical provisions connected with election disputes definition as a subject of administrative legal proceeding are considered, the analysis of court and administrative order of election disputes consideration and decision is made, subject of election disputes that are considered and decided in the administrative legal proceeding is defined.

Scientific-theoretical analysis of special features of administrative legal proceeding connected with election process is made; those features are the following procedural institutes: court jurisdiction rules, persons that on the basis of law can gain a status of participants of administrative legal proceeding, representation, procedural terms and rules of their calculation, court expenses, realizing of summons and notices, appeal, administrative court decision execution.

Propositions, which are determined on increasing of the effectiveness of consideration and decision of election disputes in administrative courts, are formulated on the basis of mentioned analysis.

Key words: election dispute, subject of election dispute that is to be considered and decided in the administrative legal proceeding, participants of administrative legal proceeding connected with election process, court jurisdiction of cases connected with election process, terms in cases connected with election process.